

İlyas TEKİN*

İstanbul, güzel havası, denizi, boğazı, pırıl pırıl manzarası, suları, yeşillikleri ve **Asya** ile **Avrupa**'yı birbirine bağlayan bir köprü olması sebebiyle stratejik bakımdan da çok önemli bir şehirdir.

Napolyon'un: "Dünya tek bir devlet olsaydı merkezi **İstanbul** olurdu." sözü meşhurdur. **İstanbul**, dünyanın en güzide bir idare merkezi olmaya layık görüldüğü için öteden beri milletlerin ve hükümdarların nazarlarını celb etmiş ve çeşitli tarihlerde birçok milletin hücumlarına uğramış; 17 defa **gayri Müslimler**, 5 defa **Müslüman Araplar** ve 7 defa da **Müslüman Türkler** tarafından olmak üzere 29 defa muhasara edilmiştir.¹

A- Asıl sebep, Peygamberimizin müjdesi:

Müslümanlar tarafından muhasara edilmesinin asıl sebebi, sevgili Peygamberimizin, fetihten 8,5 asır evvel **İstanbul**'un fethini müjdelemesidir. Şöyle buyurmuş:

"Kostantiniye (İstanbul) elbette ve elbette fethedilecektir. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan ve onu fetheden asker ne güzel askerdir."²

Şüphesiz ki, bu çok büyük bir müjdedir ve 8,5 asır sonra gerçekleşmiştir. Aslında fetihten sonra bu müjdeye olan güvenin daha da artması gerekirken, ne yazık ki, fetihten sonra, başta Mısırlı **Reşit Rıza** ve onu takip edenler, bu hadisi şerifi inkâr ederler. Hâlbuki hadisi şerif sahihtir, ilerde izah edilecek olan âyeti kerimelere uygundur ve başka da vardır. Gerçekleşmiş bir mucizeyi inkâr etmek boşuna bir uğraştır! Hadisi şerifin **Kütüb-i Sitte** (altı kitap)'de geçmiyor olması, sahih olmadığı anlamına gelmez. Zira **Kütüb-i Sitte**'nin dışında kalan birçok hadis mecmuasında pek çok sahih hadisi şerif vardır.

İlginç olan, bu hadisi şerifi inkâr edenlerin tamamının, hadisi şerifin işaret ettiği tarihi müjde gerçekleştikten, **İstanbul Türkler** tarafından feth edildikten sonra, inkâr etmeleri ve Arap olmasıdır!³ Bunların peşine takılan yerli ilahiyatçılar da yok değildir...

"Fetih", Bir beldeyi veya bir şehri harp veya sulh yoluyla ele geçirmek veya kapılarını İslâm'a açmak anlamına gelir. **"Fetih"** İslâm tarihinde özellikle iki yerde kullanılır. **Birincisi**, İslâm'ın kalbi ve merkezi olan **Mekke**'nin fethinde; Kur'an-ı Kerim'de **Fetih** süresi ile **Nasr** süresi buna işaret etmektedir. Ki, **Fetih** süresi **Mekke**'nin fethinden önce nazil olmuştur ve kesin olacağı için **"Fetehnâ"** **"biz fethettik"** şeklinde mazi (geçmiş zaman) sığası kullanılmıştır.

Sevgili Peygamberimizin **Mekke-i Mükerreme**'ye girerken **Fetih** süresini okuduğu duyuluyordu. **İkincisi** ise, Resulüllah (sa)'ın **"İstanbul'un fethi"** ile ilgili hadisi şerifidir.

Bu iki fetihten **birincisi Allah Teâlâ'nın, Peygamber'ine; İkincisi, Peygamberimizin ümmetine müjdesidir**. Her ikisi de, gerçekleşmeden önce haber verildiği için, istikbalden haber veren birer mucizedir.

Gaybden haber veren başka mucizeler de vardır. **Medine** döneminde **Hendek Harbi** öncesinde Müslümanlar, büyük bir gayret ve fedakârlıkla **Medine**'yi savunmak için hendek kazarken ve Peygamberimiz büyük bir kayayı parçalarken kendilerine **Yemen, Kısra** ve **Kaysar**'in saraylarının ve nüfuz bölgelerinin Müslümanların eline geçeceğini müjdelemiştir.⁴ Başka da vardır. O'nun verdiği haberler, mutlaka doğrudur, öylece tahakkuk eder ve etmiştir de. Tarih, Peygamberimizin verdiği hiç bir haberde (hâşâ) yanlış olduğunu tespit edebilmiş değildir. Çünkü O'nun söyledikleri hep vahye dayanır.⁵

* E. Üsküdar Milli Eğitim Md.

ilyastekin3453@gmail.com

info@turkaydergi.com

1. Müslüman Araplar tarafından 5 muhasara:

Bu müjdeye mazhar olabilmek için ashâbı kiramdan itibaren çok sayıda kumandan ve ordusu **İstanbul**'u fethetmek için girişimde bulunmuştu. **Birincisi**, halife Hz. **Osman** (ra) döneminde hicrî 32; **ikincisi**, **Muaviye** döneminde, hicrî 49 senesi, **Süfyan İbni Avf** kumandasındaki İslâm ordusu tarafından muhasara edilmişti. İşte sevgili Peygamberimizi **Medine**'ye hicretinde 7 ay kadar evinde misafir eden⁶ Hz. **Halid İbni Zeyd Ebû Eyyüb el-Ensârî** (ra), bu sırada orduya katılmıştı. Kuşatma sırasında hastalanarak vefat eden **Ebû Eyyüb el-Ensârî** (ra) vasiyeti gereği surların dışında bir yerde defnedilmişti. **İbni Abdürabbih**'in kayıtlarından **Ebû Eyyüb**'un buraya defnedilmesi için ısrarcı olmasında Peygamberimizden işittiği **"Kostantiniye surları dışında salih bir kişi defnedilecektir."** şeklindeki rivayetin etkili olduğu anlaşılmaktadır.⁷

Daha sonra **Fatih**, bu büyük sahabenin mezarını bulmak için hocası **Akşemsettin** hazretlerinden yardım istemiş. O da istihareye yatmış ve her şey rüyada kendisine ayan beyan gösterilmiş. **Ebû Eyyüb** (ra)'ün kabri burası manasına gelen bir kitabe (yazı) bulunmak suretiyle o semte **Eyüp** ismi verilmiş ve bir ziyaretgâh haline getirilmiştir.⁸

Ömer Nasuhi Bilmen, muhasara esnasında şehit düşen 17 sahabenin isimleri ile mezarlarının bulunduğu yerleri nakletmektedir.⁹ Prof. Dr. **Süheyl Ünver** ise, fethin 500. yılı nedeniyle yazdığı **İstanbul'da Sahabe Kabirleri** kitabında 30 kadar sahabe ve kabirlerinden bahs eder.¹⁰

Üçüncüsü, **Süleyman bin Abdülmelik** zamanında, hicrî 98/miladî 717 yılında, **Mesleme** kumandasıyla 120 (yüz yirmi) bin kişilik bir orduyla İstanbul muhasara edilmiştir.¹¹

Dördüncüsü, **Hişam** zamanında hicrî 121/miladî 739 tarihinde; **beşincisi**, **Muhammed Mehdi** dönemi **Harun Reşit** tarafından gerçekleşmiştir. **Abbâsî** halifeleri ve **Selçuklu** hükümdarlarının **Rum** imparatorlarıyla defalarca muharebelerde bulunmaları sebebiyle bu sayı daha da artmaktadır.¹²

2. Müslüman Türkler tarafından 7 muhasara:

İstanbul, Müslüman Türk milleti tarafından da yedi defa kuşatılmıştır. Bunlardan dördü **Yıldırım Bayezid** tarafından, 793 hicrî/1391 miladî, 797/1395, 799/1397 ve 802/1400 tarihlerinde; **beşincisi**, onun şehzadesi **Musa Çelebi** tarafından hicrî 813 / miladî 1410'da olmuş, fakat kendilerine fetih müyesser olmamıştı.¹³

Altıncı defa **Sultan İkinci Murat** tarafından yapılan (825/1422) kuşatma da neticesiz kalmıştı. Ama onun mahdumu **İkinci Mehmet**, bu zor işi başaracak ve **"Fatih"** unvanını alacaktı.¹⁴

B- Fatih'in eğitimi:

Fatih, 29-30 Mart 1432 tarihinde **İsfendiyar Beyin** kızı ve **Sultan İkinci Murat**'ın zevcesi **Hatice Sultan**'dan doğmuştu.¹⁵

O günün saray teamüllerine göre şehzâdelerin yetişmesine büyük bir dikkat gösterilmekte idi. **İkinci Murat**, oğlunun yetişmesinde büyük bir titizlik göstermişti. **Fatih**'in yetişmesinde /eğitim-öğretiminde **Akşemseddin**, **Molla Hüsvrev**, **Molla Gürânî**, **Molla İlyas**, **Molla Abdülkadir**, **Siraceddin Halebî**, **Hocazâde Muslihuddin**, **Hasan Samsunî**, **Vezir Sinan Paşa**, **Vezir Şair Ahmet Paşa** gibi büyük âlimler vardı. **Fatih** bu zatların ilim ocağında ve sohbet meclislerinde ilim, hikmet ve irfan pınarından kana kana içmişti. Devrinin en değerli bilginleri tarafından eğitilmişti.¹⁶ Bunun için **Nihad Sami Banarlı** haklı olarak: **"Öyle Hocalar elinde yetişen herhangi bir Osmanlı Şehzadesinin esasen bir Fatih olmaması kolay değildir."**¹⁷ der.

Hazret-i Fatih, din ve dünya ilimlerinin her ikisini de öğrenmişti ve ifade edildiğine göre 7-9 dil biliyordu. **Sultan Mehmed**'in yanında bulundurduğu **Rum** tarihçi **Kritovulos**, onun kendi anadili olan **Türkçe** dışında **Arapça**, **Farsça**, **İbranice**, **Keldanice**, **Slavca**, **İtalyanca**, **Yunanca** ve **Latince** bildiğini ifade etmektedir.¹⁸ **Türkçeden** başka **Arapça**, **Farsça**, **Latince** ve **Yunanca** kitaplardan oluşan özel bir kütüphanesi vardı. Prof. Dr. **İlber Ortaylı** şöyle diyor: **"Fatih Sultan Mehmed Han'ı** tarif edecek en önemli cümle şu olmalıdır: **"Doğu'nun ve Batı'nın efendisiydi ve iki kültürün de sahibiydi."**

Başka bir cümle: “Padişahın İtalyanca ve eski Yunanca bilmesi, konuşması ve rahatça okuması ve bunun dışında Arapça ve Farsçada da Türkçe gibi kalem oynatması, onu Rönesans dönemi boyunca en donanımlı münevver olarak ortaya çıkarmaktadır.”¹⁹

Batılı tarihçi ve yazarlar onu şöyle tarif ederler:

“Fatih, en keskin zekâlı filozoflardan biridir.”

“Fatih, birinci sınıf bir lisan mütehasısıdır.”

“Fatih, hemen bütün ilimlerde hayran olunmaya layık bir âlim ve son bin senede Yunan âleminin tanıdığı en iyi Yunanca bilenlerden biridir.”

C- Fetih müjdesi gerçekleşiyor:

265 (iki yüz altmış beş) bin kişilik ordusunun içinde evliyadan ve ilmin zirvesinde bulunan ulemadan Ak Şemsettin, Sivashlı Kara Şemsettin, Molla Gürâni, Emir Buhârî, Molla Fenârî, Cübbe Ali, Ansar Dede, Hatip Zâde, Molla Hâce Hayrüddin, Molla Sirâcüddin Mehmet Çelebi gibi 77 (yetmiş yedi) kişi vardı.²⁰

Bu saygın âlim ve Allah (cc) dostları, yaptıkları sohbet ve öğütlerle cihadın faziletini, kulaklardan gönüllere, hayat iksiri gibi akıtmışlar ve İslâm askerlerini birer “Serdengeçti” İslâm gazisi hâline getirmişlerdi. İslâm askerleri, bu uğurda şehit olmayı, yaşamaya tercih etmekte idiler. İslâm şuuru ile yetişmiş ve cihad hevesiyle bilenmiş bu ordu, 7 Şubat 1453’te Edirne’den hareket etmiş, 5 Nisan’da İstanbul surları önüne varmıştı.

Şair, âlim, âbid ve istikbalin Fatihi; seccadesini Eyüp tarafına serdirip ordusuna imam olarak öğle namazını bizzat kendisi kıldırılmış. Şükür secdesine kapanıp Allah Teâlâ’ya, muzaffer kılması için dualarda bulunmuş ve ordusuna muhasaranın başladığını ilân ettirmişti.²¹

D- Rumelihisarı:

Fatih, İstanbul’un fethini kolaylaştırmak için boğazı kontrolü altına almak zaruretine inanıyordu ve dört ay gibi kısa bir zamanda Anadolu hisarının karşısında Rumelihisarı’nı yaptırmış. Kendisi de kalenin inşaatında çalışmış.²² Din ile tekniği, ruhunda birleştiren Fatih, bizzat hazırladığı sur planını, Peygamber Efendimizin ismi bulunan “Muhammed” (sa) şeklinde çizmiş;

Mim harfinin geleceği yerlere kuleler koydurtmuş; Hz. Muhammed (sa)’in yoluna baş koyduğunu açıklamıştı.

Kan dökmek gayesi gütmeyen Fatih, İsfendiyaroğlu’nu Doğu Roma İmparatoru’na elçi olarak gönderip şu haberi ulaştırmış: “Kan dökmemesini istemiyoruz şehri teslim ediniz.” İmparator bu teklifi reddedince muharebeye devam emrini vermiş ve 29 Mayıs 1453 Salı günü İstanbul fethedilmişti. Fetihden hemen sonra Ayasofya’yı putlardan temizlettirerek üç gün sonra 1 Haziranda Cuma namazı burada kılınmıştı. Sultan Fatih, elinde parlak bir kılıç olduğu halde hutbe okumuş ve hocası Ak Şemsettin Cuma namazını kıldırmıştı.²³

Savaş, İslâm’da, meşru müdafaa halinde meşru ve caizdir. Ne var ki; meşru müdafaa, sadece kendi nefsinin müdafaaadan ibaret değildir. Hangi dinden olursa olsun, başka bir mazlumun zulümden kurtarmak için yapılan savaş da meşru müdafaaadır. İstanbul’un fethi de böyledir.²⁴

E- Şair Fatih:

Avnî mahlasıyla şiirler yazan Fatih’in konu ile ilgili şu mısraları önemlidir:

*“İmtisâlî ‘cahidû fillah’ olupdur niyyetim,
Dini İslâmın mücerred gayretidir gayretim.
Fazlı Hakk-u himmeti cündi ricalullah ile
Ehli küfrü serteser kahreylemektir niyyetim.
Enbiya-ü evliyaya istinadım var benim,
Lutufi Haktandır hemen ümidi feth-ü nusretim.
Nefs-ü mal ile nola kulsam cihanda icthad,
Hamdü lillah var gazaya sad hezaran rağbetim.
Ey Muhammed! Mucizati Ahmedî Muhtar ile
Umarım galip ola a’dâi dine devletim.”²⁵*

“Ben, ‘Allah yolunda cihat edin.’ emrine uymak niyetiyle, sadece İslâm’ın yücelmesi için gayret ederim. Allah Teâlâ’nın fazlı-izni ve Allah (cc) adamlarının ordusuyla, baştan sona küfür ehlini kahreylemektir niyyetim. Peygamberler ve evliyaya (Allah dostlarına) dayanarak bütün ümit, fetih ve nusretim Allah (cc)’in Lütfü iledir. Nefis ve mal için dünyada çalışsam ne olacak? Hamd olsun, Allah yolunda cihat etmeye büyük arzum var. Ey Muhammed! (sa) Senin büyük mucizelerinle, umarım devletim din düşmanlarına galip gelir.”

F- İstanbul'un fethine işaret eden âyeti kerimeler:

Dünya'nın en büyük hadiselerinden birisi olan İstanbul'un fethine işaret eden âyeti kerime ve başka hadisi şerifler de vardır.

Önce hadisi şerifi nakledelim:

"Allah Teâlâ, mümin kullarına Roma'nın merkezi olan Kostantiniye'nin tesbih ve tek-bir ile fethini nasip buyurmadıkça kıyamet kopmayacaktır."²⁶

Ayeti Kerimelere gelince:

1-Kur'an-i Kerim'de "**Beldetün Tayyibetün.**" tabiri geçer.²⁷ Yani "**güzel belde-şehir**" demek. Âyeti kerime **Sebe'** (Yemen'de **Me'rib** şehrin)'den bahsetmekle birlikte²⁸, başka bir yönüyle **İstanbul'**a işaret etmektedir. "**Sağında ve solunda iki cennet**"ten maksat **Asya** ve **Avrupa** olarak da düşünülebilir. Ünlü İslâm âlimi **Molla Cami**, bu iki kelimededen **Ebced** hesabıyla 857 tarihini çıkarmış ve fethine işaret etmiştir. Ki, Hicri 857 tarihi, miladi 1453'e tekabül etmektedir.²⁹

İşte **Fatih**'in Hocası **Akşemseddin** de bunu biliyordu ve 6 Nisan'da başlayan muhasara sonrasında fetih gecikince, Hz. **Fatih** bazen sabırsızlanarak hocasına "**fetih ne zaman?**" diye soruyordu. Nihayet işaret edildiği gibi fetih gerçekleşti.

2- Yine **Rum** süresi (30. süre)'nin ilk 5 âyeti kerimesinde **İstanbul**'un fethine işaret vardır. Şöyle ki:

Bu âyeti kerimelerde "**Rumlar'ın İranlılara mağlup olduktan sonra, onlara galip geleceği ve o günde müminlerin ferahlayacağı**" haber veriliyor. Gerçekten 613 yılında bu iki komşu ve rakip devlet kanlı bir muharebeye girişmişler ve **Doğu Roma** perişan olmuştu. Buna rağmen kısa zaman sonra tekrar **Roma**'nın galip geleceği bildiriliyordu. Öyle de oldu, Hicret'in 2. yılı, Miladi 624'de Müslümanların **Bedir Savaşı**'nı kazandığı gün, **Doğu Roma** da **İran**'ı yenmişti. Burası tamam.

Burada **Romalıların**, **İran**'a galip geldikten sonra ileride Müslümanlara mağlup olacaklarına da işaret vardır. Şöyle ki:

Ebu Said el- Hudrî (ra) ve bazılarından rivayet edilen kıraatle 2. âyeti kerimede geçen "**gulibet**" kelimesi malum sigasıyla "**galebet**"; 3. âyeti

kerimenin sonundaki "**seyaglibûn**" kelimesi de meçhûl sigasıyla "**seyuğlebûn**" okunduğu takdirde: "**Rumlar İranlılara galip geldikten sonra, ileride mağlup olacaklardır.**" manası çıkar. Bu ise, öncekinden daha uzak bir geleceğe ait olmak itibarıyla daha büyük bir mucizedir.³⁰

Bazı İslâm âlimleri, yine bu âyetlerden gününe varıncaya kadar zaman tayin ederek Müslümanların **Kudüs'ü** fethedeceklerini çıkarmış ve öyle de olmuştur.³¹ Bunlar, âyeti kerimelerin sırları, incelikleri. Anlayan anlar, anlamayan da inkâr eder...

G- Fatih'in şahsiyeti:

21 yaşında **Fatih**'in **İstanbul**'u fethetmesiyle **Orta Çağ** kapanıp **Yeniçağ** açılmış oldu.

Fatih, 17 devleti fethetti. Bunların beşi **Müslüman**, on ikisi **Hristiyan**'dı. İki imparatorluk, dördü krallık, altısı prenslik ve beşi de **dukahlık**. Ayrıca 200 kadar şehir ele geçirdi. Askeri başarılarla **Osmanlı Devleti**'ni büyük bir imparatorluğa dönüştürdü. Bilime, tarih ve felsefeye özel ilgi gösterdi. Bütün **Balkan** yarımadasını **Türk** hâkimiyetine sokarak **Ege** ve **Karadeniz**'i bir iç deniz haline getirdi ve boğazlar rejimini kurdu.³²

Fatih, **İstanbul**'un ilk **Türk** üniversitesi mahiyetinde olan "**Sahn-ı Seman**" (yüksek dereceli medrese)'i kurdu. Ki, dünyanın en parlak kültür ocaklarıydı ve bu ilim yuvalarında sadece dinî ilimler değil, aritmetik, geometri, astronomi ilimleri ve edebî ilimler de okutuluyordu.³³

Fatih'in önemli bir özelliği de adaletli olmasıydı. "**Kanunname**"leri meşhurdur. Bir şiirinde de şöyle der:

*"Yokdurur zulme rızamız adle biz mailleriz,
Gözleriz Hakkın rızasının emrine kailleriz."*

Bu sebeple **Ortodoksların**: "**İstanbul**'da **Türk sarığını görmek, kardinal şapkasını görmekten evladır.**"³⁴,

Başvekil **Lukas Notaras**'ın: "**Türk kavuğunu, Katolik kardinallerinin şapkalarına tercih ederim.**"³⁵ sözü pek meşhurdur ve tarihteki yerini almıştır. Zira bu sözler adeta halkın parolası olmuştu.³⁶

SONUÇ: Peygamberimizin fetih müjdesi ve mucizesi gerçekleşmiştir. İşte din ile teknik, din ve dünya ilimleri iyi bir eğitimle, maddi güç de manevi güçle birleştirilince ve hele adalet de olunca böyle güzel fetihler olur.

O yüce Peygamberin methine ve müjdesine mazhar olan **Fatih**'in, ordusunun ve bu cennet vatanı bizlere emanet bırakan bütün şehitlerimizin ruhları şad olsun.

İstanbul'un fethi kutlu olsun.

1- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 260-261.

2- Ahmed bin Hanbel, Müsned, İstanbul 1992, IV, 335; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr, Haydarâbâd 1362, I (ikinci kısım), 81; et-Târihu's-Sagîr, I, 306; el-Bezzâr, el-Müsned, II, 308; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, II, 38; Hâkim, Müstedrek, Beyrut 1990, IV, 422; Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, VI, 219; es-Suyûtî, el-Camiu's-sagîr, Kahire 1954, c: 2, s: 123; Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 277; Münâvî, Feyzül-Kadir, c: 5, s: 262; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, Usdu'l Gâbe fi Mârifeti's-Sahabe, c: I, s. 224; İbni Hacer, el-İsabe, I, 157; İbn Abdi'l Berr, el-Istiâb fi Ma'rifeti'l Ashâb, (İbni Hacer'in el-İsabe'si kenarında), Beyrut 1328, Bişr el-Ganevi'nin biyografisi, c: I, s. 148. Ayrıca bkz. Prof. Dr. ÇAKAN, İsmail Lütfi, Fetih Hadisi ve Sihhati, Sonpeygamber. İnf / Yazarlar, 27 Mayıs 2016; Yardım, Ali, "Fetih Hadisi Üzerinde Bir Araştırma", Diyanet dergisi XIII, 2, s: 116-123; KULAT, Mehmet Ali, İstanbul'un fethini müjdeleyen hadisin değerlendirilmesi, Diyanet İlmî Dergi, cilt: 37, say: 2, Nisan, Mayıs, Haziran 2001

3- Bkz. Kulat, Mehmet Ali, İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi, Diyanet İlmî Dergi, c: 37, sayı: 2 Nisan, Mayıs, Haziran 2001.

4- Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 151-152; İbni Hişâm, es-Sîre, Beyrut 1971, III/230; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-tarih, Beyrut 1965, II/179; Mahmut Esad, Tarihi Dini İslâm, İstanbul 1329, III/258-259; Prof. Dr. ÇAKAN, İsmail Lütfi, Fetih Hadisi ve Sihhati, Sonpeygamber. İnf / Yazarlar, 27 Mayıs 2016.

5- Necm süresi /53, âyet: 3-4

6- İbni Hişâm, es-Siretün-Nebeviyye, Beyrut 1971, c: 2, s: 143; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 99.

7- İbni Abdürrabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, nşr. Abdülmeçid et-Terhînî, Beyrut 1987, c. 5, s. 116; Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 269.

8- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s:268-269; Zebidî, Ahmed Naim-

Kâmil Miras, Tecridi Sarîh T, Ankara 1980, c: 1, s: 135-138, c: 8, s: 341; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 99; Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 285; Ünver, Süheyl, İstanbul'da Sahabe Kabirleri, İstanbul 1953, s: 38; İslâm Ansiklopedisi, İst.ME Basımevi 1977, c: 5, s: 1173-1174; Hammer, J.Von, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, İstanbul 2017, c: 1, s: 237.

9- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 270.

10- Ünver, Süheyl, İstanbul'da Sahabe Kabirleri, İstanbul 1953, s: 11-48.

11- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 271; Ünver, Süheyl, İstanbul'da Sahabe Kabirleri, İstanbul 1953, s: 1.

12- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 272; Hammer, J.Von, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, İstanbul 2017, c: 1, s: 237.

13 Ünver, Süheyl, İstanbul'da Sahabe Kabirleri, İstanbul 1953, s: 2-3; Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 94, 102, 109-111, 124-125, 164; Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 273-275; İslâm Ansiklopedisi, İst. ME Basımevi 1977, c: 5, s: 1180-1185.

14- Ünver, Süheyl, İstanbul'da Sahabe Kabirleri, İstanbul 1953, s: 3; Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 187-188; Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s:273-277; İslâm Ansiklopedisi, İst.M E Basımevi 1977, c: 5, s: 1185-1199.

15- Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 226; İslâm Ansiklopedisi, İst. ME Basımevi 1977, c: 7, s: 506; İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2003, c: 28, s: 395.

16- İslâm Ansiklopedisi, İst. ME Basımevi 1977, c: 7, s: 534; İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2003, c: 28, s: 406; Banarlı, Nihad Sami, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, İstanbul 1975, C. I, s. 299 vd.

17- Banarlı, Nihad Sami, Fatih 'in Zafer Sırları, İstanbul 1959, s. 26.

18- Kritovulos'tan naklen Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1949, c.II. s.149.

19- Ortaylı, İlber, Doğu'nun ve Batı'nın Efendisi Fatih Sultan Mehmed, 30 Mayıs 2021.Hürriyet.

20- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 281; İslâm Ansiklopedisi, İst. ME Basımevi 1977, c: 5, s: 1189; Hammer, J.Von, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, İstanbul 2017, c: 1, s: 239-240.

21- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 278.

22- İslâm Ansiklopedisi, İst. ME Basımevi 1977, c: 5, s: 1187.

23- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 285-286; Danişmend,

İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 263; İslâm Ansiklopedisi, İst. ME Basımevi 1977, c: 5, s: 1200.

24- Bkz. Hammer, J.Von, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, İstanbul 2017, c: 1, s: 228-229.

25- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 303.

26- Deylemî; Gümüşhanevî, Ahmed Ziyaüddin, Râmûzul-Ehâdîs, İstanbul 1400, s: 478, Hadis No: 5946; Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s:284.

27- Sebe' süresi /34; âyet: 15.

28- Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 3956; Kadî Beydâvî, Beydavî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 137.

29- Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 3956; Ömer N. Bilmen, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 278.

30- Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 3801-3802; Kadî Beydâvî, Beydavî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 115; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c:7, s: 6.

31- Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 3802; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-Beyan Tefsiri, İstanbul 1969, c:7, s: 6.

32- Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 351 Hammer, J. Von, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, İstanbul 2017, c: 1, s: 362.

33- Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 316, 352.

34- Bilmen, Ömer Nasuhi, Süre-i Feth Tefsiri ve İstanbul'un Tarihçesi, İstanbul 1972, s: 282.

35- Danişmend, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1971, c: 1, s: 250.

36- İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2003, c: 28, s: 397.